

Анрі Геск'єр
Старший постійний представник
Міжнародного валютного фонду в Україні

Загальний огляд макроекономічної ситуації в Україні¹

Наприкінці грудня 2000 р. Рада директорів Міжнародного валютного фонду ухвалила рішення про кредитний транш Україні на суму 247 млн. доларів США. Відновлення призупиненого на 15 місяців фінансування свідчить про визнання Міжнародним валютним фондом економічних досягнень країни у 2000 р. Водночас МВФ наполягає на прискоренні поки що доволі повільного просування України до справді конкурентної ринкової економіки, що є запорукою забезпечення стабільно високого рівня економічного зростання.

ОБНАДІЙЛИВІ РЕЗУЛЬТАТИ 2000 РОКУ

У 2000 р. темпи приросту реального ВВП в Україні становили майже 6%, що значно більше, ніж очіувалося. Таких вагомих результатів досягнуто передусім завдяки міцним позиціям зовнішньоекономічного сектора. Експорт (зокрема металургійної та імпортозамінної продукції, призначеної для внутрішнього споживання) зростає швидкими темпами, що, крім іншого, було реакцією на значне знецінення гривні у 1999 р. та бурхливий розвиток експортних ринків, зокрема російського. Розпочате у 2000 р. реформування сільського господарства дало змогу подолати багаторічну тенденцію до спаду виробництва у цьому секторі економіки.

Позиція платіжного балансу України впродовж 2000 р. теж була на диво міцною. Реструктуризація українського боргу приватним власникам облигацій, майстерно проведена Міністерством фінансів у квітні, запобігла багатомільйонному очікуваному дефолту. Відтоді обмінний курс залишався стабільним -- приблизно на рівні 5.4 гривні за 1 долар США. І це незважаючи на менші, ніж очіувалося, надходження коштів від МВФ та інших іноземних кредиторів, на те, що Національний банк поповнив свої валові валютні резерви приблизно на 400 млн. доларів США. Рушійною силою, що забезпечила такі результати, було позитивне сальдо зовнішніх поточних рахунків, яке у 2000 р. зросло втричі, сягнувши 2.6 млрд. доларів США (8 відсотків від ВВП). Зовнішній борг зменшився, оскільки надходження інвестицій в економіку були незначними, тоді як обсяг національних заощаджень зріс.

Рівень заощаджень зріс завдяки діям центрального уряду та місцевих адміністрацій, які зуміли забезпечити консолідований бюджет без запозичень із внутрішніх чи зовнішніх джерел. Бюджетні видатки, у тому числі непродуктивні субсидії підприємствам, було обмежено, тому надходження до бюджету (певною мірою завдяки скасуванню податкових пільг) суттєво зросли.

Одним із негативних явищ в українській економіці 2000 року стало прискорення інфляції: ціни на споживчі товари із січня по грудень зросли майже на 26%. Частково на це вплинуло необхідне адміністративне підвищення цін на хліб, енергоносії та комунальні послуги. Однак, поштовхом до зростання цін стало надмірне збільшення грошової маси. Протягом січня--грудня 2000 р. банківські депозити й обсяг готівки в обігу зросли на 45%. Водночас певне зниження відсоткових ставок і пом'якшення резервних вимог дали змогу комерційним банкам у 2000 р. збільшити обсяги позик підприємствам на 63%. Ця кредитна

¹ Українською мовою статтю опубліковано у часописі "Вісник Національного Банку України", № 4 / 2001

експансія певною мірою заповнила економічну нішу, що утворилася внаслідок зменшення превалюючої в минулому частки бартерних операцій та скорочення бюджетних дотацій підприємствам. Позики комерційних банків безумовно сприяли економічному зростанню 2000 року. Однак їх загальний обсяг виявився недостатнім, щоб переламати інфляційну тенденцію в бік зменшення.

ПЕРЕБІГ СТРУКТУРНИХ РЕФОРМ

У 2000 року в багатьох сферах народногосподарського комплексу України вдалося зменшити перешкоди на шляху до справді ринкової економіки. Напевне, найважливішим напрямком структурних реформ стало проведення політики, спрямованої на зменшення непрозорих негрошових трансакцій в економіці. Частка платежів, здійснюваних у грошовій формі, суттєво зросла у сфері погашення зобов'язань щодо сплати податків до центрального та місцевих бюджетів, розрахунків кінцевих споживачів за газ та електроенергію, а також -- за матеріально-технічні засоби для фермерів, оскільки уряд утримувався від широкомасштабного втручання у справи цього сектора. Зростання грошових надходжень до бюджету і скасування звільнень від оподаткування дали уряду змогу погасити протягом 2000 р. всі прострочені заборгованості з виплати пенсій та більшу частину заборгованості із заробітної плати.

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ОРІЄНТИРИ НА 2001 РІК

Протягом поточного року уряд України має на меті знизити рівень інфляції до максимум 13%. Існують вагомі підстави для поступового його зниження у майбутньому до однозначних величин, характерних для країн Західної та більшості країн Центральної Європи.

В умовах ринкової економіки за стабільно низького рівня інфляції ціновий механізм найефективніше розкриває свою роль в управлінні попитом і пропозицією. Висока інфляція вселяє невпевненість, що гальмує ділову активність підприємців і вкладення інвестицій на перспективу. А найбільше інфляція дошкуляє малозабезпеченим верствам, які передусім потерпають від падіння купівельної спроможності.

Низький рівень інфляції є винагородою країнам, які дотримуються жорсткої монетарної політики та стабільної фіскальної дисципліни. Дотримання Україною проголошених на 2001 рік цілей та орієнтирів, зокрема -- досягнення відносно низького рівня інфляції, може розглядатися як виклик часу для її монетарної та фіскальної політики.

Для цього Національному банку, крім іншого, слід активізувати політику зв'язування надлишкової ліквідності. Незважаючи на зниження попиту на українську експортну продукцію, очікується, що приплив чистих валютних надходжень триватиме, зумовлюючи зростання міжнародних резервів НБУ. Є сподівання, що Національний банк поглинатиме результуючу надлишкову ліквідність шляхом продажу ОВДП на відкритому ринку та розміщення своїх депозитних сертифікатів. Така політика може потребувати вищих відсоткових ставок, однак вона відіграє важливу роль у забезпеченні протидії сплескам інфляційного тиску. Крім того, НБУ варто застосовувати більшу гнучкість обмінного курсу в обох напрямках.

Складність завдання, яке постало перед Національним банком, полягає в тому, щоб темпи зростання грошової маси не випереджали темпів зростання попиту на гроші. Збільшення грошової маси в результаті активнішого кредитування комерційними банками підприємств і домашніх господарств є бажаним. Саме завдяки цьому механізму рівень монетизації, який нині дуже низький, може зрости, і стане можливим фінансове посередництво, таке необхідне для підтримки економічного зростання.

Однак пропозиція грошей не повинна перевищувати попит. Необхідно й надалі розвивати структурні реформи, зокрема такі як заборона бартерних та повсюдне

застосування грошових розрахунків. Це потрібно для того, аби в умовах зростаючої грошової маси стимулювати українців до використання гривні як засобу тих чи інших трансакцій та інвестування, а не як джерела прискореного доступу до товарів і послуг, що може підштовхувати до зростання цін.

Ще одну проблему, яка впливає на інфляційний розвиток, може становити ймовірна затримка з виконанням плану приватизації на 2001 р. Можливе недонадходження коштів від приватизації призведе до необхідності скоротити видатки, щоб компенсувати брак надходжень.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ТА ПРИСКОРЕННЯ ТЕМПІВ СТРУКТУРНИХ РЕФОРМ У 2001 РОЦІ

Прискорення структурних реформ, спрямованих на забезпечення стабільного економічного зростання, -- головне завдання на 2001 рік. Міжнародний валютний фонд сподівається на прогрес у кількох, на його погляд, особливо важливих сферах.

Платіжна дисципліна в енергетиці

Неплатежі й розрахунки у негрошовій формі призвели до надмірного і марнотратного використання енергоресурсів, що позначилося на зростанні оплати імпорту країни та обсягах зовнішнього боргу. Неплатежі за спожиті енергоресурси створюють для деяких найменш ефективних підприємств штучні переваги та блокують розвиток нових, конкурентноспроможніших фірм. Відтак МВФ наголошує на необхідності підвищувати рівень інкасації оплати, зокрема оплати грошовими коштами, щоб забезпечити прозорість і поставити заслін корупції.

Прозора приватизація

Україна прискорила економічні реформи під проводом нинішнього уряду. Однак вони ще не досягнули критичної маси, необхідної для залучення у достатніх обсягах високоякісних інвестицій.

Приватизація сприяє економічному зростанню, якщо її результатом є реструктуризація підприємств і краще корпоративне управління ними, що, у свою чергу, посилює конкурентоспроможність приватизованих об'єктів. Стратегічні іноземні інвестори можуть створити добре оплачувані робочі місця для українських працівників, а також надати капітал, передати технологічну практику та досвід маркетингу в умовах глобалізованої економіки. Відкриті, прозорі процедури на конкурсній основі найповніше відповідатимуть потребам країни.

Реформа банківського сектора

Однією з основних перешкод, які стоять на шляху інвестицій і певною мірою гальмують економічне зростання, є нерозвинутість банківської системи України -- незначні її розміри, слабка капітальна база. Під політичним тиском попередніх урядів банки приймали необачні рішення щодо надання позик. Не можна надалі ігнорувати кумулятивні втрати, яких зазнали деякі банківські установи, оскільки ці втрати зростають, ускладнюючи розвиток фінансового посередництва, і можуть спричинити системний ризик для платіжної системи. Ринкова економіка потребує забезпечення можливості для фундаментальної реструктуризації банків, у тому числі ліквідації окремих із них у разі неплатоспроможності та банкрутства як засобу реорганізації існуючих активів під новим керівництвом.

Податкова амністія та звільнення від оподаткування

Оперативне звільнення від оподаткування, податкові розстрочки, амністії, спеціальні пільги та створення вільних від оподаткування зон у різноманітних формах "розквітти" в Україні "пишним квітом". Такі речі дорого обходяться суспільству, оскільки надання податкових преференцій одній групі призводить до ще більшого податкового навантаження на інших платників податків, що може спонукати їх до переходу в тіньову економіку.

Натомість МВФ обстоює ідею стабільних і низьких податків, застосовуваних повсюдно і до всіх без винятку платників.

Платіжна дисципліна, прозора приватизація, індивідуальна робота з неплатоспроможними банками, протидія спробам оперативного надання податкових пільг - - усе це взаємопов'язані, взаємодоповнюючі заходи. Вони мають покласти край політиці, яка впродовж тривалого часу оберігала підприємства від конкуренції і таким чином гальмувала розвиток нових прибуткових видів діяльності. Забезпечення прозорості економічних операцій та розвитку конкурентних відносин у ринковій економіці -- це єдино правильний шлях для України, ставши на який, вона зможе реалізувати свій значний економічний потенціал.